

ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ВИЯВИ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ У МОВІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ГАЗЕТНОЇ ПЕРІОДИКИ

Навальна М.І.,

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»,
вул. В. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401
navalna@rambler.ru

У статті на матеріалі українських друкованих засобів масової інформації проаналізовано нові okazionalні утворення та визначено їх стилістичну роль. Зроблено висновок, що у мові преси початку XXI ст. помітне інтенсивне творення okazionalізмів. Це зумовлено передусім пошуком нових і неординарних виражально-зображальних, оцінних та номінативних засобів. Okazionalізи виконують у мові сучасної публіцистики оціночну та експресивну функції.

Ключові слова: okazionalізм, мова української газетної періодики, тематика публікацій, стилістична роль.

Навальная М.

Функционально-стилистические проявления okazionalізмів в языке современной украинской газетной периодики

В статье на материале украинских печатных средств массовой информации проанализированы новые okazionalные образования, определена их стилистическая роль. Сделан вывод о том, что в языке прессы начала XXI в. заметно интенсивное образование okazionalізмів. Это обусловлено прежде всего поиском новых и неординарных выразительно-изобразительных, оценочных и номинативных средств. Okazionalізи выполняют в языке современной публицистики оценочную и экспрессивную функции.

Ключевые слова: okazionalізм, язык украинской газетной периодики, тематика публикаций, стилистическая роль.

M. Navalna

Functional and Stylistic Occurrences of Occasionalisms in Language of Modern Ukrainian Periodicals

The article analyses new occasional formations, based on print media in Ukraine, and defines their stylistic role. The main methods, observation and descriptive, are used in scientific research for the study of occasionalisms in the language of Ukrainian periodicals at the beginning of the 21st century. At different stages of the research, the method of functional analysis is used to determine the stylistic load of lexical items.

It is concluded that there is an intensive formation of occasionalisms in the media language of the beginning of the 21st century. This is due primarily to the search for new and extraordinary expressive, figurative, evaluative and nominative means. Occasionalisms perform an evaluative and expressive function in the language of modern journalism. The authors, with the help of occasionalisms, express their negative attitude to politicians and their regime, condemning their misconduct, and sometimes with irony and sarcasm.

Occasionalisms were formed under the influence of extra-linguistic factors, especially they are relevant in thematic groups: Russian-Ukrainian relations, criminal and political direction. Occasionalisms are used for linguistic economy, often these new formations vulgarize the journalistic text.

The article does not cover all the issues of this subject, because lexical and semantic groups of occasional nouns, adjectives and verbs are open for replenishment and therefore require additional research, in particular a deeper analysis of their word-building potential.

Key words: occasionalism, language of Ukrainian periodicals, topics of publications, stylistic role.

Вступ. В останнє десятиліття у мові новітніх українських мас-медіа суттєво зросла кількість okazionalізмів. Це пов'язано з тим, що преса щоденно інформує про новини в різних галузях життя, науки, політики, виробництва і відображає дійсність у всій її цілісності, в діалектичному розвитку й має невичерпні можливості поповнювати словниковий склад літературної мови.

Хоча мова періодики постійно є об'єктом аналізу, але поява okazionalізмів із новими виражальними можливостями — це безперервний процес, який впливає на систему мови, а тому потребує постійної уваги і нових досліджень, що ж визначило актуальність наукової розвідки.

Мета статті — виявити okazionalізи в мові української преси початку XXI ст. та визначити їх стилістичну роль.

Критичний огляд літератури, концептуальних рамок, гіпотез тощо. Різномасштабне дослідження okazіональності висвітлювали у своїх працях О. Жижоми [1], Є. Карпіловська [2], Ж. Колоїз [3], О. Стишов [4], О. Турчак [5] та ін. Вони досліджували способи творення okazіоналізмів, їх відповідність чи невідповідність словотвірним типам мови, намагалися визначити продуктивні та непродуктивні способи творення okazіональних слів, з'ясували спектр їх виражальних можливостей, причини появи okazіоналізмів у мовленні, місце та роль у лексичній системі мови, визначали критерії їх виділення, встановлювали принципи класифікації тощо. Але постала проблема аналізу нових okazіоналізмів, які під дією позамовних чинників актуалізувалися в мові української періодики.

Методологія дослідження. У статті для вивчення okazіоналізмів у мові української періодики початку ХХІ ст. використано як основні метод спостереження та описовий метод. На різних етапах дослідження послуговувалися методом функціонального аналізу для визначення стилістичного навантаження лексичних одиниць.

Результати дослідження та обговорення. Останнім часом у мові ЗМІ простежується тенденція до інтенсивного зростання кількісного складу інноваційних іменників та прикметників, утворених основокладанням. Зокрема, чистим основокладанням сформовані слова *мандатносоці, міністропад, вилоносець, ротодупи, банкопад*. Пор.: *А от серед виборців «вилоносія» Ляшка — найменше (24 %) («Високий замок», 07.11.2014); Олігархічна влада надалі пресуватиме малих і середніх підприємців, щоб обідрати їх та перевести у категорію люмпенів, «ротодупів» («Україна молода», 16.04.2015); А почався тутешній «міністропад» іще на початку весни («Україна молода», 17.07.2015); Хто і що ділив і яка роль у цьому «Правого сектору», «мандатносоціів» Ланя та Балого — питання до правоохоронців («Високий замок», 16.07.2015); ...суми зловживань стають меншими, але лише для одного казнокрада, а не для країни в цілому («Дзеркало тижня», 21.03.2015); У НБУ назвали дату завершення «банкопаду» (заг.) («Експрес», 01.05.2015).* Вони є не лише виявом негативного ставлення до політичних діячів сучасності, але й свідченням дії закону мовної економії, надзвичайно важливого для сучасних мас-медіа.

Через напружені стосунки між Україною та Росією у мові української періодики вживають авторські новотвори, що негативно характеризують президента сусідньої держави та процеси, пов'язані з ним: *кривосуддя, рашист, рашизм, путі-хвилинка, пропагандони* та ін., напр.: *Путі-хвилинка ненависті* (заг.) («Українська правда», 17.04.2015); *Російський народ захворів Путіним і рашизмом* («Газета по-українськи», 01.02.2015); *...не наважилися на рішучу відсіч тупій, по-варварськи дикій*

агресії «рашистів» («Вісник Переяславщини», 15.11.2015); *Сподіватися від путінського «кривосуддя» на виправдальний вердикт у справі української льотчиці — на грані фантастики* («Високий замок», 01.10.2015); *Чи няньо-Путлер такого завдання своїм закарпатським пропагандонам не давав?* («День», 01.05.2015).

Okazіоналізм *путінобачення* засвідчує, що російське телебачення повністю підтримує політику свого президента. Пор.: *...у багатьох росіян контакт з батьками абсолютно втрачено, — ті під повним контролем путінобачення* («Кримська світлиця», 4.03.2016). Лексема *путінобачення* має насмішкуватий та зневажливий відтінок.

Аналізовані лексеми негативно характеризують політичні дії сусідньої держави та вказують на відверте негативне ставлення до них українських журналістів.

Okazіоналізмами з негативною оцінкою значенням автори описують різні ситуації, пов'язані з росіянами: *русобобія, русотуристовобія, русотуристойдентобобія*. Пор.: *Русобобія — страх перед будь-чим російським. Русотуристовобія — страх зустріти російських туристів за кордоном... Бути в середовищі російських туристів — означає викликати й до себе певне ставлення. Але з цього народжується ще один страх, якого не уникнути нам, вихідцям із тюрми народів. Він називається русотуристойдентобобія* («Український тиждень», 11.02.2016).

Через складну ситуацію на півострові Крим у газетних текстах вживають okazіоналізми, що характеризують стан справ там. Оскільки дії Росії щодо української території сприймаються вкрай негативно українським суспільством, то й газети реагують відповідно. У журналістських текстах на цю тематику спостерігаємо чітке негативне маркування okazіоналізмів: *Кримбас* (збірно про Донбас та Крим), *кримнашівський* (про окупантів Криму). Напр.: *Годі годувати Кримбас* (заг.) («Українська правда», 06.11.2014); *Аж доки не настав 2014 рік із його «кримнашівським» божевіллям* («Україна молода», 17.07.2015); *Кримнаші зірвав старт курортного сезону в Ялті* (заг.) («Експрес», 04.05.2015).

Фіксуємо часте використання okazіоналізму *кримнаші* у мові української періодики, напр.: *... Коли доходить до посилів, то виявляється, що «кримнаші», хоча він і «отруює життя Росії, Україні та Європі», як висловився Навальний...* («День», 23.01.2015); *Ані серед захисників безмозкого актора (а таких виявилось чимало не тільки в лавах «кримнашів»), ані серед його щирих ганьбителів чомусь не знайшлося нікого, хто сказав би: «Річ не в тім, що не можна натягати каску «Пресса» і шмаляти в ній із кулемета»* («Український тиждень», 6–13.11.2014).

Щоб підкреслити своє негативне ставлення до подій на сході України, журналісти вживають okazіональні одиниці, які негативно характери-

зують новоутворені Луганську та Донецьку республіки, напр.: *Та вже наступного дня після голосування згадка про Росію і «ЛуганДон» кудись із депутатського рішення вивітрилась* («Високий замок», 29.01.2015); *Не дивно, що і так звані ватажки Лугандонії і Кремль ще не так давно хором закликали миротворчий контингент на Донбас* («Високий замок», 19.02.2015).

Політичні процеси в країні описують okazіоналізмами *клеттократ*, *клеттократія*, *олігархократія*, *мародерократія* та ін. Пор.: *Тут відбуваються наймасовіші марші наприкінці 2011 р. — на початку 2012 р., коли в Україні було тихо, і здавалося, що своїх клеттократів Москва скине раніше* («Кримська світлиця», 4.03.2016); *Олігархократія, яка за мирних умов була клеттократією, в умовах війни стала мародерократією* («Україна молода», 16.04.2015). За допомогою цих okazіоналізмів автори висловлюють ставлення до політиків та їхнього режиму, засуджуючи неправомірні дії та називаючи крадіями, грабіжниками й експлуататорами людей.

У кримінальній тематиці натрапляємо на лексему *бурштиновий*, утворене від словосполучення «рити бурштин». Пор.: *Стали залучати до охорони добровольчі батальйони і громадські формування. На що «бурштиновий» відповіли багатотисяч-*

ними маршами («Волинська газета», 26.11.2015). Okazіоналізм *бурштиновий* номінує людей, котрі займаються незаконним видобутком бурштину.

Висновки. Отже, у мові мас-медіа початку XXI ст. помітне інтенсивне творення okazіоналізмів. Це зумовлено передусім пошуком нових і неординарних виражально-зображальних, оцінних та номінативних засобів, що «оживляють» мову сучасної публіцистики.

Автори за допомогою okazіоналізмів висловлюють своє негативне ставлення до політиків та їхнього режиму, засуджуючи їхні неправомірні дії, подекуди з іронією та сарказмом.

Okazіоналізми утворилися під дією позамовних чинників, особливо вони актуальні в тематичних групах, що стосуються російсько-українських відносин, кримінального та політичного спрямування. Такі новотвори виконують у мові сучасної публіцистики оціночну та експресивну функції. Okazіоналізми вживають з метою мовної економії, нерідко ці новотвори вульгаризують публіцистичний текст.

Стаття не вичерпує всіх проблем цієї тематики, адже okazіональні утворення відкриті для поповнення і тому потребують додаткових досліджень, зокрема глибшого аналізу їх словотвірного потенціалу.

Подяка

Ю. Калужинській та Т. Панченко
за допомогу в зібранні фактичного матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жижома О.О. Індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80–90-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Жижома О.О. — Донецьк, 2003. — 18 с.
2. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : [монографія] / Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. — К. : Вид. дім Дмитра Бурого, 2008. — 336 с.
3. Колоїз Ж.В. Українська okazіональна деривація : [монографія] / Ж.В. Колоїз. — К. : Акцент, 2007. — 310 с.
4. Стишов О.А. Сучасне українське словотворення: основні тенденції розвитку / О.А. Стишов // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. на пошану проф. К. Городенської з нагоди її 60-річчя. — Черкаси, 2009. — Вип. 8. — С. 135–146.
5. Турчак О.М. Okazіоналізми в мові української преси 90-х років XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Турчак О.М. ; Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2004. — 19 с.

REFERENCES

1. Zhyzhoma, O.O. (2003). Individualno-avtorski novotvory u poetychnomu dyskursi 80–90-kh rokiv XX stolittia [The Author's Individual New Formations in Poetic Discourse in 80–90s of 20 Century]. Extended abstract of candidate's dissertation. Donetsk, 18 p.
2. Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., & Kysliuk., L.P. (2008). Dynamichni protsesy v suchasnomu ukrainskomu leksykonі: monografіa [Dynamic Processes in Modern Ukrainian Lexicon: monograph]. Kyiv, Vydavnychi Dim Dmytra Buraho, 336 p.
3. Koloiz, Zh.V. (2007). Ukrainska okazionalna deryvatsiia: monografіa [Ukrainian Occasional Derivation: monograph]. Kyiv, Aktsent, 310 p.
4. Styshov, O.A. (2008). Suchasne ukrainske slovotvorennia: osnovni tendentsii rozvytku [Modern Ukrainian Word Formation: Main Tendencies of Development]. Movoznavchyi visnyk. Zb. nauk. prats na poshanu prof. K. Horodenskoi z nahody ii 60-richia, 8, 135–146.
5. Turchak, O. M. (2004). Okazionalizmy v movi ukrainskoi presy 90-kh rokiv XX stolittia [Occasionalisms in the Language of Ukrainian Press of 90s of 20 Century]. Extended abstract of candidate's dissertation. Dnipro, 19 p.